

Preek over Johannes 13:1-15

Gehouden op Witte Donderdag, 1 april 2021 vanuit de Maranathakerk te Den Haag

Gemeente van Christus,

Jezus en zijn vrienden zijn bij elkaar voor de avondmaaltijd. Het lijkt een gezellig tafereel, maar onheil ligt op de loer. Het is hun laatste avond samen, hun laatste gezamenlijke maaltijd. Jezus weet dat hij binnenkort naar zijn hemelse vader zou vertrekken, zijn vrienden nog niet. Daarmee raakt die laatste avond samen aan alle momenten van afscheid. Heel vaak weet alleen een iemand dat een samenzijn de laatste keer is, maar kan of wil dat (nog) niet kwijt. En regelmatig beseft niemand dat een ontmoeting, een feestje of etentje ook een tijdelijk of zelfs finaal afscheid is, denk alleen terug aan je laatste diner samen met vrienden, je laatste feest of handdruk zelfs, meer dan een jaar geleden. Of aan de keer dat je iemand die sindsdien is overleden voor de laatste keer zag of sprak.

Maar toch, ook al weten zijn vrienden nog van niets, Jezus neemt wel afscheid van hen, op zijn eigen manier. Samen liggen zij aan tafel, voor de laatste keer. Maar Johannes schuift, anders dan de andere evangelisten, niet die maaltijd naar de voorgrond. Wat daaraan belangrijk is, dat heeft Jezus immers al gezegd: “Ik ben het brood des levens”. Nee, voor Johannes is iets anders bij deze laatste keer dat Jezus als levend woord met zijn vrienden samen is, van uitermate groot belang: Tijdens de maaltijd gebeurt iets. Iets speciaals, waarmee Jezus deze avond en dit afscheid een essentiële betekenis geeft.

Ineens, terwijl iedereen aan tafel ligt, staat Jezus namelijk op. *Wat gaat hij nou doen?* Hij legde zijn bovenkleed af, dat voor mannen een teken van aanzien en waardigheid was. Daarom zullen de beulen Jezus dit bovenkleed bij het kruis ook gewelddadig afnemen. Maar nu legt hij het zelf, omringd door zijn vrienden af. *Wat heeft dit te betekenen?* Hij bindt zichzelf een schort om, net als een dienaar. *Maakt hij zichzelf soms tot slaaf?* Dan neemt hij een kom met water en begint zijn vrienden de voeten te wassen. *Wat gebeurt hier in hemelsnaam?*

Toen er nog geen stoelen waren, lagen de mensen aan tafel. Daarmee waren hun voeten, waarop ze heel de dag of bloot of in open sandalen buiten waren rondgelopen, met het verzamelde straatvuil op dezelfde hoogte als het eten. Voor de nodige hygiëne werden dus de voeten gewassen. In eenvoudige huizen deden de mensen dat zelf, de rijken en gedistingeerden hadden slaven die deze onaangename taak deden. Bij een leraar, een rabbi, was het helder: zijn leerlingen moeten hem de voeten wassen. De rolverdelingen waren duidelijk.

Daarom is wat Jezus hier doet, niet alleen bijzonder of verrassend. Nee, het is veel meer dan dat, het doorbreekt alle conventies en ongeschreven wetten, het is aanstootgevend en zet alles op z'n kop. Het is de wereld ondersteboven, Hij is hun leraar en meester en degradeert zichzelf tot slaaf. Aan de manier hoe dat wordt verteld, kan je de schok daarvan bijna nog horen: Hij stond op. Hij legde zijn bovenkleed af. Hij sloeg een linnen doek om. Hij nam een waterkom. Alsof iemand live verslag doet, daarbij steeds weer vastloopt en zijn ogen niet kan geloven. Kan dit waar zijn, wat hier gebeurt? Het is moeilijk voorstelbaar hoe verrast zijn volgelingen moeten zijn geweest, waarschijnlijk ook geïrriteerd, geschokt, beschaamd....

Petrus is de eerste, die zijn taal hervindt. Hij spreekt uit, wat iedereen denkt. “Jij? Die mij de voeten wast? Dat gaat niet, dat... dat kan niet!”

Met de voetwassing gebeurt iets speciaals. Doelmatig valt Jezus uit zijn rol, zet daarbij conventies en gewoontes aan de kant en de sociale verhoudingen op hun kop. Daarmee is gegarandeerd, dat zijn volgelingen het merken, opkijken, zich verbazen en eraan aanstoot nemen. Daarom wast Jezus hen de voeten: Dat zijn volgelingen tot de dag van vandaag de vraag blijven stellen: Wat is de reden hiervoor, wat wilde Jezus met dit raar gedrag zeggen?

Een antwoord daarop levert Johannes in het stuk evangelie dat wij lezen direct mee, het is een antwoord met twee verschillende kanten. Aan de ene hand laat Jezus zijn liefde voor zijn vrienden zien, als hij hen de voeten wast, de voetwassing is een teken van de liefde van Jezus voor wie bij hem hoort. Aan de andere hand is de voetwassing echter ook voorbeeld en opdracht aan ons om zelf ook zo te handelen. Als Jezus de voeten van zijn vrienden wast, dan moeten zij dat ook onderling bij elkaar doen. Tekenen van liefde én opdracht om te handelen – allebei hangt onlosmakelijk samen en om allebei gaat het bij de voetwassing.

Eerst over het teken van liefde, dat Jezus bij zijn afscheid aan zijn volgelingen geeft. Het staat als een titel boven het verhaal: “Hij had de mensen die hem in de wereld toebehoorden lief, en zijn liefde voor hen zou tot het uiterste gaan.” Omdat hij weet dat het de laatste keer is, leeft Jezus zich helemaal uit.

Als wij van iemand houden, dan leggen wij alles wat wij zijn en hebben, in deze, onze liefde. Dan willen wij alles voor de ander doen, hem of haar zelfs de wereld te voeten leggen, zou dat mogelijk zijn.

Bij God is dit niet anders, en dat zien wij in de voetwassing van het Johannesevangelie. Bij Johannes zijn Jezus en God één, in Jezus ontmoeten wij niemand anders dan God zelf, de mens geworden liefde van God. Hij, die groter is dan onze wereld, komt bij Johannes vol en helemaal zelf in deze wereld. En leeft zich dus in zijn liefde helemaal uit, gaat letterlijk liefdevol door de knieën en daalt af tot in het stof. En tot alle viezigheid die aan onze voeten plakt, onze harten en gedachten rommelig maakt en onze zielen vervuult. Dát gebeurt, als Jezus door de knieën gaat en voeten begint te wassen. Hij geeft zichzelf. Zo heeft hij lief, zo komt hij ons dichtbij. En ja, zo'n nabijheid te aanvaarden, dat is soms niet eenvoudig, daarin lijken wij op Petrus, die de nabijheid van Jezus eerst afwijst.

Bij een rouwgesprek vertelde onlangs de dochter van de overledene over de laatste maanden samen met haar moeder, zij had vrij genomen om voor haar te zorgen: "En toen moest ik als vijftiger voor het eerst mijn moeder wassen. Dat gaf een raar gevoel, dat voelde alsof dat zo niet hoort, ik wist meteen, dat ik daarover beter niet na moet denken. Maar zodra ik begonnen was, was het heel eenvoudig en fijn-intiem, ik was meteen blij dat ik mijn verlegenheid opzij gelegd had. We hebben er nooit over gepraat, maar ik weet dat mijn moeder blij was dat ik dat deed en geen voor haar vreemde."

Aan dit gesprek moest ik terugdenken. Nabijheid en afstand moeten in evenwicht zijn, dat geldt voor elke relatie tussen mensen. Tijdens het laatste avondmaal zet Jezus vol in op nabijheid, om een duidelijk teken te geven voor zijn liefde, een teken ervoor hoe ver zijn liefde gaat. Als Petrus dat begrijpt, wil hij onmiddellijk meer ervan, Jezus moet ook zijn handen en hoofd gaan wassen. Zoveel kan het onverwachte, ja aanstootgevende inzetten op nabijheid dus bewerkstelligen. En om Jezus daarin na te volgen zouden wij natuurlijk eigenlijk vanavond samen avondmaal gaan vieren. De omstandigheden van de corona-pandemie dwingen ons het omgekeerde te doen, om volop in te zetten op afstand, maar onze intentie is uiteindelijk dezelfde: Vanuit naastenliefde willen wij leven zo goed mogelijk beschermen, dienstbaar aan de samenleving zijn en, ook al is dit onverwacht of zelfs aanstootgevend, vieren daarom digitaal, op afstand en stellen het avondmaal uit totdat de meesten gevaccineerd zijn.

En daarmee ben ik bij het tweede wat bij dit afscheid een rol speelt. De voetwassing is een voorbeeld voor wie bij Jezus hoort, een opdracht om te handelen: "Ik heb een voorbeeld gegeven; wat ik voor jullie heb gedaan, moeten jullie ook doen". Veel kerken nemen dat letterlijk, ook vandaag heeft de paus weer 12 geselecteerde gelovigen de voeten gewassen, in veel kerken overal ter wereld gebeurde dat ondanks corona ook.

Maar zozeer ik van de symboliek van deze hedendaagse voetwassingen houd, vind ik de voetwassing zelf niet herhaalbaar, omdat de geste van Jezus toen ervan leefde dat hij tegen de mores inging, dat hij choqueeerde en de heersende verhoudingen op de kop zette. Dat jaarlijks te herhalen, maakt het symbool sleets, de voetwassing leeft juist van zijn eenmaligheid. Ook al gaat de vergelijking mank, misschien herinner je aan de knieval van de Duitse bondskanselier Willy Brandt 50 jaar geleden bij het monument van de getto-opstand te Warschau. Ook Brandt viel toen onverwacht uit zijn rol als staatsman en heeft zo een teken gezet dat veel in beweging heeft gezet, de beelden van die knieval gingen heel de wereld over en hebben velen geraakt. Zo'n gebaar leeft van zijn eenmaligheid, herhaling zou haar in waarde doen verminderen. Ook de voetwassing is een eenmalig teken van de liefde van God voor ons, die juist door zijn eenmaligheid door blijft werken.

"Ik heb een voorbeeld gegeven; wat ik voor jullie heb gedaan, moeten jullie ook doen". Dat bedoelt Jezus niet letterlijk, hij geeft ons een voorbeeld hoe liefde geleefd kan worden, hoe zij dienstbare gestes en daden kan vinden om muren af te breken en grenzen te overwinnen. Van zo'n actieve, dienstbare liefde wordt Jezus een voorbeeld, opdat wij hem daarin op onze eigen manier navolgen. Onze eigen liefde zal dan haar eigen daden, haar eigen taal vinden. Waar en op welke manier dit gebeurt, dat is afhankelijk van wie wij ontmoeten en hoe de omstandigheden eruitzien, die ons overkomen. Gelukkig is liefde creatief en kan zich snel aanpassen, ook dat heeft ons het afgelopen jaar op uiteenlopende manieren geleerd. Wat telt is de ander, wat hem of haar helpt of opbeurt, hoe hij of zij vrolijk kan worden gemaakt, kan worden ondersteund of beschermd.

Voor zo een daadkrachtige liefde gaf Jezus ons een voorbeeld. Nu is het aan ons om het hem na te doen, om ons blijvend te laten inspireren tot zulke daden van liefde. Ook al zijn zij onverwacht, ook al moeten wij oude en lief gewonnen gewoontes en tradities daarvoor opzij leggen, ook al kunnen anderen er aanstoot aan nemen. En ja, soms zal het ook betekenen dat wij daarvoor door de knieën moeten.

Amen.